

MEDICÍNA PŘÍRODNÍCH LÉČIVÝCH ZDROJŮ

BIOKLIMATOLOGIE
BIOMETEOROLOGIE
KLIMATOTERAPIE

Zdeněk Třískala
Janka Zálešáková
Dobroslava Jandová
a kolektiv

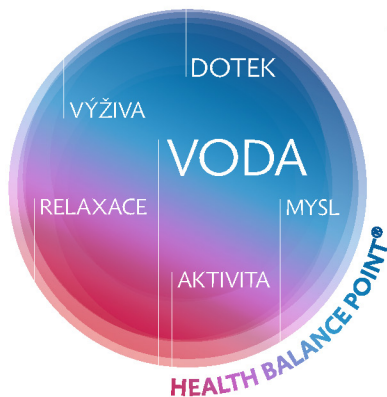

ROYAL SPA

LÁZEŇSKÉ HOTELY & RESORTY

*Partner
pro harmonii
a zdraví*

- 30 LET ZKUŠENOSTÍ
- MEDICÍNSKÁ ODBORNOST
- PŘÍRODNÍ LÉČIVÉ ZDROJE
- MODERNÍ TECHNOLOGIE
- AKREDITOVANÁ PRACoviŠTĚ PRO OBOR REHABILITAČNÍ A FYZIKÁLNÍ MEDICÍNA
- PARTNER VŠECH ZDRAVOTNÍCH POJIŠŤOVEN
- 4 LÁZEŇSKÉ DESTINACE

ROYAL

TERMÁLNÍ LÁZNĚ

MIRAMARE

SIRNATÉ LÁZNĚ

MARIÁNSKÉ LÁZNĚ | VELKÉ LOSINY | LUHAČOVICE | OSTROŽSKÁ NOVÁ VES

www.royalspa.cz

Mariánské Lázně Ensana Hotels

Mariánské Lázně, město ukryté v malebných lesích západních Čech, se pyšní dlouhou tradicí jednoho z nejvýznamnějších lázeňských měst ve střední Evropě. Proslulé minerální prameny a specifické klima sem lákají návštěvníky z celého světa. A právě díky blahodárnému klimatu získaly Mariánské Lázně prestižní status klimatických lázní a staly se tak nejkompaktnějšími lázněmi v České republice.

Navíc se Mariánské Lázně mohou pyšnit statutem člena UNESCO, Great Spa Towns of Europe. Léčebné lázně nabízí svým hostům garantovanou léčbu přírodními zdroji - minerálními prameny, přírodním Mariiným plynem, slatinou a nově oficiálně i léčivým klima.

Klimatické lázně léčí pomocí tzv. klimatoterapie. Její součástí je pobyt na čerstvém vzduchu a postupné zatěžování těla. V případě Mariánských Lázní je důležitá i poloha v nadmořské výšce 630 metrů, která odpovídá podhorskému tonizujícímu klimatu a pro léčbu využívá i intenzivnější UV záření, nižší barometrický tlak a vyšší saturaci hemoglobinu kyslíkem, vyšší obsah ozónu a záporných iontů, nižší množství prachu a alergenů. Pobyt v klimatických lázních může mít na organismus řadu pozitivních účinků. Může zlepšit onemocnění dýchacích cest přispět ke zlepšení funkce plic, zmírnit dušnost a kašel. Lázně pomáhají i s nemocemi oběhového ústrojí, přispívají ke zlepšení tonu cévní stěny, zvyšují saturaci kyslíkem a zlepšují celkovou kondici. Díky teplým minerálním koupelím, bahenním zábalům a dalším terapiím se můžou zmírnit bolesti a záněty spojené s kožními onemocněními. Léčí se zde i onemocnění pohybového aparátu. Zaměřují se i na pacienty s poruchami imunity a endokrinologickými onemocněními.

Léčivé klima působí skvěle i jako prevence," říká **MUDr. Markéta Hovorková, Ph.D.**, hlavní primářka lázeňských hotelů Ensana. V poslední době rapidně narůstá počet onemocnění způsobených chronickým stresem, syndromem vyhoření, úzkostnými stavy nebo poruchami spánku. Skupina Ensana, která v Mariánských Lázních provozuje sedm lázeňských hotelů, proto do nabídky zařadila program Proti stresu, během kterého se klienti naučí eliminovat stresové faktory, získají znalosti, jak zvládat stres a zlepšit psychickou pohodu.

Přestože status klimatických lázní představuje pro Mariánské Lázně zcela novou etapu, mají Mariánky unikátní lázeňskou historii s komplexní léčbou široké škály indikací, neduhů a prevencí, to vše pod dohledem odborníků. Ensana má v nabídce také nespočet wellness balíčků nebo relaxačních pobytů pro rodinnou dovolenou.

Mariánské Lázně
Health Spa Hotels
Healing Power of Nature

Telefon: +420 354 655 501-9
E-mail: marienbad@cz.ensanahotels.com
www.ensanahotels.com

MEDICÍNA PŘÍRODNÍCH LÉČIVÝCH ZDROJŮ

BIOKLIMATOLOGIE
BIOMETEOROLOGIE
KLIMATOTERAPIE

Zdeněk Třískala
Janka Zálešáková
Dobroslava Jandová
a kolektiv

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**. Automatizovaná analýza textů nebo dat ve smyslu čl. 4 směrnice 2019/790/EU a použití této knihy k trénování AI jsou bez souhlasu nositele práv zakázány.

Mgr. Zdeněk Třískala, MUDr. Janka Zálešáková, doc. MUDr. Dobroslava Jandová a kolektiv

MEDICÍNA PŘÍRODNÍCH LÉČIVÝCH ZDROJŮ

Bioklimatologie, biometeorologie, klimatoterapie

Hlavní autoři a editoři:

Mgr. Zdeněk Třískala, *Ministerstvo zdravotnictví, oddělení Český inspektorát lázní a zřídels; Univerzita Karlova, Lékařská fakulta v Plzni*

MUDr. Janka Zálešáková, *odborná lékařka FBLR, místopředsedkyně Státní lázeňské komise Ministerstva zdravotnictví Slovenské republiky, znalkyně Ministerstva zdravotnictví Slovenské republiky pro posuzování přírodních léčivých zdrojů a klimatických podmínek vhodných pro léčení, předsedkyně Asociace slovenských lázní, viceprezidentka Evropského svazu lázní*

Doc. MUDr. Dobroslava Jandová, *neuroložka a odborná lékařka FBLR, pedagožka Institutu postgraduálního vzdělávání ve zdravotnictví*

Autoři:

Doc. Mgr. Viktor Goliáš, Ph.D., *Ústav geochemie, mineralogie a nerostných zdrojů Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze*

RNDr. Tomáš Vylita, Ph.D., *Institut lázeňství a balneologie, v.v.i., Karlovy Vary; Správa přírodních léčivých zdrojů a kolonád, p.o., Karlovy Vary*

Recenze:

Doc. MUDr. Petr Konečný, Ph.D., MBA, *přednosta Ústavu klinické rehabilitace Fakulty zdravotnických věd Univerzity Palackého v Olomouci*

MUDr. Marie Součková, *Lékařské podiatrické a ortopedické centrum Praha*

Vydání odborné knihy schválila Vědecká redakce nakladatelství Grada Publishing, a.s.

© Grada Publishing, a.s., 2024

Cover Design © Grada Publishing, a.s., 2024

Vydala Grada Publishing, a.s.

U Průhonu 22, Praha 7

jako svou 9808. publikaci

Odpovědná redaktorka Mgr. Viola Těšínská

Sazba a zlom Jan Šístek

Obrázky dodali autoři, pro tisk upravil Jan Šístek

Počet stran 264

1. vydání, Praha 2024

Tisk a vazba Graspo CZ, a.s., Zlín

Autoři a nakladatelství děkují za podporu, která umožnila vydání knihy, následujícím partnerům: Ensana s.r.o., Horské lázně Karlova Studánka, státní podnik, Lázně Luhačovice, a.s., ROYAL SPA, a.s., Svaz léčebných lázní České republiky.

Názvy produktů, firem apod. použité v knize mohou být ochrannými známkami nebo registrovanými ochrannými známkami příslušných vlastníků, což není zvláštním způsobem vyznačeno.

Postupy a příklady v této knize, rovněž tak informace o lécích, jejich formách, dávkování a aplikaci jsou sestaveny s nejlepším vědomím autorů. Z jejich praktického uplatnění však pro autory ani pro nakladatelství nevyplývají žádné právní důsledky.

ISBN 978-80-271-7662-5 (pdf)

ISBN 978-80-271-5175-2 (print)

Obsah

Předmluva	13
Historizující okénko – osobnosti československého lázeňství (Třískala Z., Zálešáková J., Jandová D.)	15
Základní terminologie užitá v této knize (Třískala Z., Zálešáková J.)	18
Přírodní léčivé zdroje	18
Přírodní uznané/osvědčené vody	18
Zřidelní plyn oxid uhličitý	18
Peloidy (humolity a bahna)	18
Klimatické podmínky příznivé/vhodné pro léčení	18
Klima podle ČHMÚ a SHMÚ	18
Klimatické léčebné místo v SR	19
Mezinárodní terminologie	19
Balneologie	19
Balneoterapie	19
Klimatoterapie	19
Lázeňská léčebně rehabilitační péče	19
Rozdělení klientů lázeňské péče podle fáze onemocnění	21
Vědní obory související s balneologickými obory a klimatem	22
Geografická a geologická medicína	22
Hydrologie a geologické obory	22
Geofyzika	24
Geochemie	24
Hydromechanika	25
Termodynamika	25
Ekosystémové výměny stopových plynů a výnosy stopových prvků z půdy do ovzduší (geoatmochemie)	25
Orografie	26
Atmosféra Země (Třískala Z., Jandová D., Zálešáková J.)	27
Složení atmosféry Země	27
Dělení atmosféry	27
Základní členění atmosféry	27
Dělení podle nadmořské výšky a teploty	28
Dělení podle iontů a volných elektronů	29
Složky vzduchu	31
Atmosférické aerosoly	32
Vědy o atmosféře	33
Sluneční záření	33
Dělení slunečního záření podle vlnových délek	33
Základní charakteristiky jednotlivých spekter slunečního záření	34
Souhrn základních informací o slunečním záření	34
Dělení slunečního záření v energetické bilanci Země	34
Propustnost atmosféry pro sluneční záření	35
Sluneční energie	35

Klimatologie (Třískala Z., Zálešáková J., Jandová D.)	37
Základní charakteristika	37
Klimatotvorné faktory	37
Astronomické faktory	37
Radiační faktory	38
Atmosférická cirkulace / cirkulační faktory	38
Geografické faktory	39
Antropogenní faktory	40
Teplota vzduchu	40
Denní chod teploty vzduchu	40
Roční chod teploty vzduchu	40
Klimatické typy podle teploty vzduchu a zeměpisné šířky	41
Dělení klimatu podle zeměpisné šířky, nadmořské výšky a specifické polohy	41
Dělení klimatu podle zeměpisné šířky	41
Dělení klimatu podle nadmořské výšky	41
Dělení klimatu podle specifické polohy	41
Klimatické třídění míst podle stupně stimulace (podle švýcarského modelu)	41
Dělení klimatu podle rozložení pevnin a moří	42
Oceánské klima	42
Podrobnější údaje o podnebí Česka a Slovenska	44
Členění podnebí podle konvenčního přístupu	45
Köppenova klasifikace	45
Quittova klasifikace	46
Členění podnebí podle genetického přístupu	46
Alisovova klasifikace	46
Flöhnova klasifikace	46
Meteorologie (Třískala Z., Jandová D.)	47
Humánní biometeorologie a bioklimatologie v Česku a na Slovensku	47
Meteorologické prvky s vlivem na člověka	48
Důležité meteorologické faktory	48
Teplota vzduchu	48
Teplota vzdušných mas a vodní srážky	49
Oblačnost	51
Tlak vzduchu a barické pole	52
Pokryv aktivního povrchu	54
Vírová proudění maloprostorového měřítka	54
Bioklimatologie, bioklima (Třískala Z., Zálešáková J., Jandová D.)	55
Obecné a legislativní údaje	55
Bioklima	56
Rozdělení bioklimatologie podle Kolesára	56
Dělení bioklimatu podle rozsahu	57
Dělení bioklimatu podle zeměpisné šířky	57
Dělení bioklimatu podle vztahu k moři (horizontálně)	57
Dělení bioklimatu podle nadmořské výšky (vertikálně)	57
Určení specifického místního bioklimatu	57
Dílčí disciplíny bioklimatologie	58
Základní pojmy humánní bioklimatologie	58
Úloha Českého a Slovenského hydrometeorologického ústavu	58

Humánní bioklimatologie (<i>Jandová D., Zálešáková J.</i>)	60
Dělení humánní bioklimatologie podle Kolesára	60
Klimatické podmínky vhodné pro léčení (základní faktory)	60
Přírodní léčebné lázně a klimatické lázně	61
Léčivé klimatické faktory	61
Dráždivé faktory	61
Šetřící faktory	61
Kombinace dráždivých a šetřících faktorů	62
Účinné komplexy klimatických a meteorologických vlivů	62
Odpověď organismu na klimatické vlivy	62
Termický komplex	63
Doba svitu Slunce	64
Infračervené záření	64
Teplota a vlhkost vzduchu	65
Proudění vzdušných hmot a rychlost větru	66
Fotoaktinický komplex	68
Účinky slunečního spektra	68
Ultrafialové záření	69
Doba ozáření a velikost ozařované plochy	71
Specifické procedury s viditelným zářením (fototerapie)	72
Specifika viditelného záření	72
Fototerapie v lázeňské léčbě	74
Chemický vzdušný komplex	75
Aerosoly – obecné údaje	75
Plynné složky chemického vzdušného komplexu s vlivem na zdraví člověka	77
Pevné částice v aerosolech	79
Ionty jako součást chemického vzdušného komplexu	81
Páry a kondenzační jádra	83
Rizika znečištění ovzduší	83
Endokrinní disruptory	83
Složky aerosolů v oblasti lázní	84
Neurotropní komplex	84
Tlak vzduchu	85
Přechod front	86
Atmosférická elektřina	87
Vysokofrekvenční záření v ovzduší	90
Dlouhovlnné elektrické záření s frekvencí 1–50 kHz	90
Geomagnetismus – magnetické pole Země	91
Kosmogenní vlivy	95
Atmogeochemie lázeňského prostředí (<i>Vylita T.</i>)	96
Karlovy Vary (příklad 1)	97
Karlovy Vary (příklad 2)	101
Velké Losiny (příklad 3)	102
Literatura	103
Radioaktivita a volné ionty (<i>Goliáš V.</i>)	105
Jednotky radioaktivity	105
Zdroje radioaktivity	106
Záření z geologického podloží	107

Účinky ionizujícího záření	107
Jaderný spad	108
Axiomy radiační ochrany	109
Radiofobie	109
Oblast nízkých dávek záření	109
Radon	109
Základní informace o radonu	109
Radonová legislativa	111
Radon v obytných budovách a pitné vodě	111
Radon ve vodě	111
Biochemické děje	112
Radiosenzitivita	112
Léčebné ozáření – nové směry	114
Léčebná iradiace přírodními materiály	114
Radonová terapie	115
Vybrané indikace radonové terapie	116
Speciální kontraindikace radonové terapie	117
Pitná kúra	117
Radonové koupele	117
Jiné způsoby aplikace	118
Radonová inhalační terapie	118
Aktivita radonu při speleoterapii	120
Dozimetrie radonové léčby	120
Volné ionty	121
Zdravotní účinky lehkých volných iontů	121
Emanace a volné ionty	122
Umělé zdroje ionizace	122
Emanace u pramenů	122
Závěr	122
Léčivé klima (Třískala Z., Jandová D., Zálešáková J.)	123
Dělení léčivého klimatu podle nadmořské výšky	125
Klima nižších poloh (0–400 m n. m.), stupeň stimulace 0	126
Aklimatizace	127
Indikace klimatu nižších poloh	127
Kontraindikace klimatu nízkých poloh	128
Pohybová aktivita v nižších klimatických polohách	128
Přírodní léčebné lázně s klimatem nižších poloh v nadmořských výškách 0–400 m v Čechách a na Moravě	129
Přírodní léčebné lázně s klimatem nižších poloh v nadmořských výškách 0–400 m na Slovensku	129
Klima středních poloh (400–800 m n. m.), stupeň stimulace 1	129
Aklimatizace	130
Indikace	131
Kontraindikace	132
Přírodní léčebné lázně v klimatu středních poloh v ČR	132
Přírodní léčebné lázně středních poloh v SR	132
Horské klima (800–1200 m n. m.), stupeň stimulace 2	132
Aklimatizace	133
Indikace	134
Kontraindikace	134

Přírodní léčebné lázně s horským klimatem v ČR a SR	134
Vysokohorské klima (1200–2500 m n. m.), stupeň stimulace 3	134
Faktory ovlivňující podmínky ve vysokohorském klimatu	135
Aklimatizace a adaptace na vysokohorské prostředí	137
Indikace	138
Přírodní léčebné lázně v pásnu vysokohorského klimatu	138
Velehorské klima	138
Kontraindikace léčby v klimatických lázních zvláště ve vyšších nadmořských výškách pro ČR a SR v didaktickém přehledu	139
Specifické klima	139
Lesní klima (<i>Jandová D., Zálešáková J.</i>)	139
Prímorská klíma, talasoterapia (<i>Zálešáková J.</i>)	145
Základné liečebné metódy talasoterapie	146
Ďalšie súčasti talasoterapie	146
Talasoterapia pri Mŕtvom mori	147
Hodnotenie prímorskej klímy	148
Ostrovni klima (<i>Zálešáková J., Třískala Z.</i>)	148
Klimatoterapie (<i>Jandová J., Třískala Z., Zálešáková J.</i>)	150
Podmínky pro uznání klimatických lázní	150
Kontraindikace léčby klimatickými podmínkami příznivými k léčení	152
Formy klimatoterapie	153
Aeroterapie a helioterapie (<i>Jandová D., Třískala Z.</i>)	153
Aeroterapie	153
Helioterapie	153
Podmínky pro procedury aeroterapie s helioterapií	153
Procedury aeroterapie s helioterapií, přírodní oxygenoterapií a přirozenou inhalací přírodního bioaerosolu v podmínkách ČR a SR	154
Kombinace aeroterapie s helioterapií a otužováním	156
Speleoterapie a haloterapie (<i>Zálešáková J.</i>)	157
História speleoterapie/haloterapie	157
História vedeckého skúmania účinkov speleoterapie	158
Léčebné faktory přírodních podzemných priestorov vhodných na speleoterapiu/haloterapiu	158
Speleoterapie v SR	160
Speleoterapie v ČR	160
Meteosenzitivita (<i>Jandová D., Zálešáková J., Třískala Z.</i>)	162
Definice	162
Výskyt a četnost v populaci	162
Etiologie	162
Možné neurofyziologické mechanizmy reakci na meteorologické jevy a náhled na meteosenzitivitu	163
Reakce termoregulačního systému na meteorologické jevy v přehledu	164
Ventilace	165
Reakce lidského organismu na změny atmosférického tlaku	165
Epidemiologie meteosenzitivity	166
Meteosenzitivita jako doprovodný symptom	166
Diagnostika a klinické projevy meteosenzitivity	168
Meteosenzitivita u neurologicky nemocných osob (<i>Jandová D.</i>)	169
Specifické meteotropní projevy u neurologicky nemocných dospělých	169

Specifické meteotropní projevy u neurologicky nemocných dětí	171
Pokusy o objektivizaci náhlých dysfunkcí u meteosenzitivních osob	172
Profylaxe meteosenzitivních nemocí	172
Možnosti ovlivnění vrozené i získané (sekundární) meteosenzitivity	173
Závěr a doporučení pro denní praxi	173
Pohybová aktivita, integrální součást lázeňské medicíny (Trískala Z.)	174
Pohybová aktivita	174
Fyzická aktivita	175
Neurofyziologický základ pro posuzování pohybu	175
Tělesná zdatnost	176
Hodnocení tělesné zdatnosti	178
Dělení tělesné zátěže podle potřeby kyslíku	179
Aerobní zátěž	179
Anaerobní zátěž	180
Únava	180
Význam pozátěžového odpočinku	181
Obecné informace o reakci klientů LLRP na pohybovou aktivitu	181
Norma kardiorepirační zdatnosti	182
Úloha autonomního nervového systému u pohybové aktivity	182
Význam dýchání	182
Aktivita sympatiku a parasympatiku ve vztahu k TK, TF a saturaci krve kyslíkem při pohybové aktivitě	183
Cvičení	183
Typy cvičení užívané při pohybové kondiční aktivitě v rámci LLRP	183
Další formy cvičení na neurofyziologickém podkladě	184
Robotika v oboru RFM a při LLRP	186
Doplňkové pohybové aktivity v rámci LLRP	186
Tělesná zátěž	187
Formy a testy zátěže	187
Dynamická zátěž, přehled dynamických testů	187
Statická zátěž	190
Ostatní typy zátěže pro specializovaná pracoviště	190
Limity pohybové aktivity	190
Vliv věku a endokrinia na limity pohybové aktivity	190
Vliv pohlaví na limity intenzity tělesné zátěže	191
Další zásadní limity tělesné zátěže	192
Posuzování pohybové aktivity	195
Intenzita tělesné zátěže	195
Nástroje k výpočtu tělesné zátěže v klidu a při pohybové aktivitě	195
Subjektivní symptomy limitující pohybovou tělesnou zátěž	196
Subjektivní hodnocení zátěže	196
Optimální tepová frekvence při pohybové aktivitě v lázních	197
Maximální a vrcholová spotřeba kyslíku	197
Pohybová aktivita v rámci lázeňské léčebně rehabilitační péče	198
Cvičení	198
Silový trénink	199
Intervalový trénink	199
Časování pohybové aktivity v lázních	199
Rozdělení klientů do skupin podle zátěže	200

Pohybová aktivita ve vztahu k energetickému výdeji	200
Chůze jako základ pohybové aktivity	202
Řízená pohybová aktivita v LLRP	203
Druhy pohybových aktivit klientů LLRP	203
Samoplátecká primární prevence	203
Technické možnosti vyhodnocení zátěže, regenerace a celkové reakce těla na zátěž	206
Psychoterapie jako nutná součást KLLRP	206
Psycho-neuro-imunologie v balneoterapii (Třískala Z., Jandová D.)	208
Pohybový systém je diagnostikou a terapií funkčních poruch	213
Úlohy pojiva	215
Cytoskelet buněk je tenzegrít	216
Význam pohybové soustavy a pojiva pro imunitní děje	219
Zánět jako obecná odpověď těla na ohrožující podněty	219
Od mechanických inputů k elektromagnetickým dějům	221
Závěr	227
Muzikoterapie	228
Zahradní terapie a komunitní zahrady (Jandová D.)	230
Přílohy	233
Příloha 1: Legislativa ČR a SR	233
Česká legislativa	233
Slovenská legislativa	233
Příloha 2: Základní oceánské proudy	235
Příloha 3: Köppenova klasifikace klimatu – Evropa	236
Příloha 4: Struktura supercely	237
Příloha 5: Stratifikace atmosféry	238
Příloha 6: Biometeorologická předpověď podle ČHMÚ	239
Příloha 7: METs	240
Příloha 8: Borgova škála vnímání úsilí/námahy	242
Seznam zkratk	243
Reference	246
Rejstřík	257
Souhrn	259
Summary	260
Zusammenfassung	261

Motto:

„Kdybych nemohl léčit vodou, léčil bych vzduchem.“
– Vincenc Priessnitz

Předmluva

Tato kniha nemůže doslovně opsat základní výchozí učebnici prof. MUDr. Juraje Kolesára, DrSc. Změnily se antropogenní a environmentální vlivy na ovzduší, změnil se metody studia klimatu a meteorologie, změnil se do určité míry i patogeny. Tato publikace (aby splnila představy nás autorů) by měla podrobně popisovat fyzikálně-chemické změny vody na Zemi a biologické dopady jejího znečištění toxickými látkami, změny složení půdy, měla by popisovat vlivy světelného, akustického a radiačního smogu na vegetaci (flóru), dendrologickou skladbu lesních a jiných porostů, faunu a hlavně na člověka, měla by popisovat diagnostiku nemocí způsobených nepříznivým bioklimatem a škodlivými biometeorologickými jevy a jejich terapii. Prevencí a nápravou nežádoucích klimatických změn se musí zabývat celý svět. V tomto bodě lze jen poukázat na snahy současníka a celou mimořádnou osobnost atmosférického fyzika a klimatologa Hanse Joachima Schellnhubera (*1950), nositele Nobelovy ceny, který desítky let neúnavně jedná se státníky, papežem a vědci celého světa ve prospěch údravy atmosféry Země a který kromě jiných zásluh založil v roce 1991 Postupimský institut pro výzkum dopadů klimatu. Institut s více než 300 zaměstnanci vybranými na principu interdisciplinarit se stal jedním z nejrenomovanějších světových výzkumných ústavů svého druhu.

Je samozřejmé, že tato kniha se nemůže rovnat 250 textům a 50 knihám H. J. Schellnhubera a jeho 300 spolupracovníků (Schellnhuber, Frieler a Kabát, 2013). Lidstvo jako celek bude ovšem primárně potřebovat urychleně zvýšit nespécifickou imunitu. A právě lázeňská medicína svými fyzikálně-chemicko-biologickými vstupy od nepaměti nespécifickou imunitu zvyšuje. Autoři této knihy se snaží rozšířit povědomí odborné (i neodborné) veřejnosti o vlivech klimatu a počasí na fyziologické funkce zdravých osob za účelem zvýšení

nespecifické imunity a u nemocných popsat působení klimatu a počasí na patofyziologické stavy. Tato publikace prezentuje základní údaje pro pochopení odborné i laické veřejnosti, proč a jak může souviset klima a meteorologie se zdravím a změnami v průběhu onemocnění člověka, obsahuje edukativní poznámky využitelné k prevenci a seznamuje s postupy a možnostmi lázeňské medicíny v prevenci primární, sekundární a event. terciární, a to s využitím místních klimatických léčivých podmínek a různorodé adekvátní pohybové aktivity v přírodě.

Pokouší se v dobrém slova smyslu opráší ty nejprimitivnější metody práce s pacientem a jeho kondicí a zasazuje je do kontextu moderních přístupů. Z výzkumů posledních let vyplývá, že individualizace medicíny bude těsně spojena s aktivním přístupem pacienta k vlastnímu zdraví. Právě proto je nutné nahradit termín „pacient“ pojmem „klient“, neboť v rámci pravé prevence je konzumentem rad zdravý jedinec, který hledá pomoc ve své snaze předcházet nemocem. Základní témata, přes která je možné přistupovat ke „klientům“, jsou zvýšení nespécifické imunity, udržení dobré kondice (fyzické i psychické), ochrana před inzulinovou rezistencí a včasná identifikace jejich rizikových faktorů.

Klima, všeobecně, je integrální součástí léčby ve všech lázních, je podmínkou legislativního přiznání statutu přírodní léčebné lázně. Klimatické podmínky příznivé pro léčení jsou v klimatických lázních osvědčeným přírodním léčivým zdrojem. Klimatoterapie je komplexem procedur využívajících tento přírodní léčivý zdroj.

*Za autory Zdeněk Trískala, Janka Zálešáková
a Dobroslava Jandová*

Historizující okénko – osobnosti československého lázeňství

Třískala Z., Zálešáková J., Jandová D.

Historické údaje o klimatické léčbě se datují od starověku, počínaje „otcem evropské medicíny“, řeckým lékařem Hippokratem (460–370 př. n. l.), který se zabýval vlivy světla a vzduchu na zdraví lidí. Významní učenci Říma Celsus a Plinius doporučovali při četných onemocněních změnit místo pobytu (klíma). Pozdní antika přinesla klimatickou léčbu plicní tuberkulózy. Není účelem této knihy podrobně popisovat historii klimatické léčby a její odraz v beletrii, nicméně některá literární díla, dokonce včetně detektivek, popisují důležitost ozdravných pobytů ve vysokohorském prostředí pro zdraví a revitalizaci (viz romány E. M. Remarquea, některé detektivky Agathy Christie a další). Klimatické lázně mají od nepaměti významné místo v léčbě respiračních nemocí. V německy hovořících zemích i ve Švýcarsku se tradičně používá označení Klimakurort nebo Heilklimatischer Kurort, pro terapii označení Klimatherapie. Pro ozdravný pobyt a pobyty o dovolené se v německy hovořících zemích vžilo označení Erholungsorte. Ve Francii mají pro klimatické lázně pojmenování station climatique, v anglicky hovořících zemích se užívá označení climatic health resort a pro terapeutické procedury climatotherapy.

V našich zemích na počátku 20. století **prof. MUDr. Vladimír Mladějovský**, který byl profesorem balneologie na Univerzitě Karlově v Praze, již **v roce 1907 napsal první učebnici balneologie a hydroterapie**. Jeho úctyhodné působení v balneologii po dobu 30 let (1902–1932) bylo podloženo nejen hlubokými teoretickými znalostmi, ale i souběžnou klinickou praxí v Mariánských Lázních. Prosazoval vědecké metody výzkumu účinků lázeňské léčby. Navrhoval a obhajoval sjednocení nomenklatur vod a peloidů pro účely jednotných postupů v léčbě. Prosazoval obecně platnou me-

todiku vědeckého výzkumu minerálních vod a peloidů ve snaze dokázat (jazykem naší doby objektivizovat) význam jejich účinků pro zdraví člověka. Ve vztahu k provedeným chemickým analýzám profesor Mladějovský v roce 1926 poprvé označil přírodní minerální vodu jako léčivou. Byl prvním řádným profesorem balneologie na Karlově univerzitě v Praze a zabýval se též podrobně lázeňským léčením chronických revmatických onemocnění (Lenoch, 1995). **V roce 1923 prof. Mladějovský vydal učebnici klimatologie a balneologie.**

Jeho následovníci pokračovali podle možností v klinické praxi i ve vědeckých výzkumech. Například prof. MUDr. Lenoch promoval na LF UK v Praze v roce 1923; v roce 1929 habilitoval z fyziatrie a balneologie a v roce 1934 z vnitřního lékařství. Navázal na průkopnickou práci prof. Eduarda Cmunta v tomto oboru. Před druhou světovou válkou působil v Trenčianských Teplících a po vzniku Slovenského štátu pracoval v lázních Bohdaneč. V roce 1946 byl jmenován univerzitním profesorem. Činnost v lázních ho přivedla do úzkého kontaktu s revmatickými chorobami, kterým se postupně stále více věnoval. Od roku 1948 byl přednostou Fyziatrického a balneologického ústavu UK a primářem revmatologického oddělení Thomayerovy nemocnice v Krči. O čtyři roky později byl jmenován ředitelem Výzkumného ústavu chorob revmatických, který založil v uvolněné budově na Albertově, v ulici Na Slupi 4, Praha 2 (dnes Revmatologický ústav). Shromáždil kolem sebe řadu nadšených lékařů a pustili se do výzkumu tak, aby co nejdříve dokázali zlepšit péči o revmatické pacienty v terénu a mohli předat do praxe již osvědčené postupy včetně lázeňské léčby.

V první polovině 20. století bývalo na celém světě každý rok publikováno kolem 500 dokladů o pozitivním

působení klimatických vlivů. Druhá světová válka a po ní pandemie poliomyelitis anterior acuta čili Heineovy–Medinovy nemoci si vynutily rozmach léčebné rehabilitace s fyziatrií. Celospolečenské priority v padesátých letech celosvětově upozadily do značné míry vědecká bádání v klimatoterapii; projevilo se to méně než 50 sděleními o klimatoterapii v odborných časopisech ročně. Prudký rozvoj farmakoterapie a moderních diagnostických a léčebných metod v humánní, zvláště akutní medicíně vedl k útlumu vědeckovýzkumných trendů v balneologii v oblasti klimatoterapie.

Po druhé světové válce v Československu následovala politicky i ekonomicky složitá období, která lázeňské medicíně neprospěla. V roce 1951 ve společném Československém státě došlo pod vedením ministra zdravotnictví **Josefa Plojgara**¹ (na konferenci ve Velkých Losinách) celoplošně ke znárodnění lázní a k jejich využívání prioritně pro rekreaci členů Revolučního odborového hnutí.

V roce 1954 **Výzkumný ústav balneologický v Mariánských Lázních** (VÚB) jako organizace přímo řízená Ministerstvem zdravotnictví ČSR zahájil snahy o obnovu a udržení významného léčebného postavení lázní – tehdy se i ve světě hovořilo o našich lázních jako o „rodinném stříbru“ této země. **Obor balneologie byl až do roku 1960 přednášen na lékařských fakultách.** V roce 1954 se stal ředitelem Výzkumného ústavu lázeňského **prof. MUDr. Karel Přerovský, DrSc.**²

Ředitelem VÚB v Mariánských Lázních byl také **MUDr. Josef Ipser, DrSc.** (narozen 23. 7. 1900 v Praze, zemřel 28. 2. 1978). Zabýval se použitím elektřiny v lékařství, byl spoluautorem (s prof. K. Přerovským) učebnice fyziatrie vydané v roce 1972 (prijmeni.cz, 2023). Doktora Ipsera následoval ve vedení VÚB po

roce 1968 **prof. MUDr. Jaroslav Benda, DrSc.**, jehož zásluhy o udržení a rozvoj vědy v lázeňské medicíně v náročných letech zvrátů a změn zůstávají nedoceny. Profesor Benda řídil VÚB organizačně zdatně, Československou republiku zastupoval v balneologické sekci Světové zdravotnické organizace (WHO). V pobočkách VÚB zřídil vysoce specializovaná pracoviště. Například v Karlových Varech měl významnou osobní zásluhu na výzkumných pracích z oboru gastroenterologie se zaměřením na játra, žlučník a slinivku břišní, a to ve spolupráci s prim. MUDr. J. Horním, CSc. (internistou se třemi atestacemi z oboru vnitřního lékařství a čtvrtou atestací z oboru FBLR), a s prim. MUDr. J. Kolářovou, CSc.

V Priessnitzových léčebných lázních v Jeseníku vedl laboratoř výzkumu v oblasti psychiatrických indikací dlouhodobě **prim. MUDr. Oldřich Grüner**, pobočky pro léčbu respiračního ústrojí vedla řada odborníků v Luhačovicích a kolegové v Tatranské Lomnici, výzkumů se účastnily kolektivy léčeben na Štrbském Plese, v Tatranské Lesné a v dalších klimatických horských lázních, kardiologické výzkumy prováděly týmy v Poděbradech, v Teplicích nad Bečvou a v lázních Sliač v rámci projektu Akutní infarkt myokardu s přímými překlady z nemocničního lůžka do lázní. Neurologii dětí proslavil v Železnici a v Janských Lázních kolektiv vedený **prof. MUDr. Václavem Vojtou**. Nelze vyjmenovat všechny pobočky a všechny lékaře balneology, není účelem této publikace ulpět na historických datech.

Již v roce 1957 profesor Karel Přerovský s kolektivem prosazovali, že **léčebný účinek klimatu** je dán komplexním působením celého souboru faktorů, které jsou jednak fyzikální, jednak chemické povahy, ale také emocionálních podnětů.

¹ Josef Plojhar (2. března 1902 – 5. listopadu 1981) byl český katolický kněz a politik, člen Československé strany lidové, který od roku 1948 kolaboroval s KSČ. Byl československým ministrem zdravotnictví v letech 1948–1968 a předsedou Československé strany lidové v letech 1951–1968. Ministrem zdravotnictví byl plných 20 let. Ovládal výborně řadu cizích jazyků, hovořil plynule anglicky, francouzsky, rusky, německy, latinsky a domluvil se také v syrštině a arabštině, proto byl velmi často členem zahraničních delegací. V roce 1976 byl zvolen poslancem za Federální shromáždění tehdejší České a Slovenské Federativní republiky, jímž pak zůstal až do své smrti v roce 1981 (Krupka, 2021; Wikipedia, 2024).

² Prof. MUDr. Karel Přerovský, DrSc. (1897–1975), byl český balneolog a pedagog. Narodil se v Třebíči, vystudoval tamní gymnázium a ve studiu pokračoval v Praze, kde bydlel s přítelem z gymnázia Vítězslavem Nezvalem. Posléze odešel dokončit studium medicíny do Bratislavy. V roce 1931 spolu s profesorem Hynkem odešel z Bratislavy do Prahy, kde téhož roku nastoupil na pozici vedoucího oddělení fyziatrie, balneologie a léčebné rehabilitace (Wikipedia, 2024). V roce 1954 se stal ředitelem Výzkumného ústavu lázeňského v pražském sídle Výzkumného ústavu pro fyziatrii, balneologii a klimatologii (MEDVIK, 2023). V roce 1967 proběhla delimitace balneologického ústavu mimo Prahu do Mariánských Lázní. V roce 1968 byla pražská větev ústavu začleněna pod interní kliniku IKEM v Praze-Krči, kde Karel Přerovský stále ještě pracoval (MEDVIK, 2023). Byl jedním ze zakladatelů české fyziatrie, české balneologie a spoluzakladatelem české revmatologie, autorem mnoha publikací. Působil také jako předseda Fyziatrické společnosti České lékařské společnosti J. E. Purkyně. Úzce spolupracoval s Josefem Ipsere a Vladimírem Raušerem.

Aktivní reprezentant tradiční lázeňské medicíny našich zemí ve výboru balneologické sekce WHO profesor Jaroslav Benda v sedmdesátých letech 20. století navázal na vynikající klimatologu u nás a ve světě a formuloval **účinek klimatu jako akord četných meteorologických faktorů, které uvedou do pohybu vegetativní regulační systém organismu.** V roce 1975 přijala WHO pro celý svět jeho formulaci: „**Léčivé klima je soubor fyzikálních, chemických a biologických složek atmosféry, které příznivě ovlivňují fyziologické funkce organismu. Zevní podněty klimatu mohou cestou humorální a cestou nervových struktur při jemně odstupňovaném dávkování vést od málo postižitelných efektů až k silným léčebným odezvám organismu.**“

Ve výuce lékařů oboru rehabilitační a fyzikální medicíny profesor Benda zdůrazňoval, že předepisování klimatoterapie je uměním využít místní klimatické podmínky, časovat procedury v cirkadiánním rytmu vzhledem k fyzikálně-chemickým vlivům klimatu, zúročit pohyb v terénu klimatických lázní, event. existenci technických zařízení v terénu, dávkovat světelné a tepelné podněty a respektovat znalost principů propojení klimatoterapie s hydroterapií. Jako dlouholetý ředitel Výzkumného ústavu balneologického (VÚB) v Mariánských Lázních koordinoval aktivity jednotlivých výzkumných ústavů (viz níže).

V roce 1989 vydal ředitel Výzkumného ústavu humánní bioklimatologie v Bratislavě **prof. MUDr. Juraj Kolesár, DrSc.**, ucelenou učebnici s názvem *Humánní bioklimatologie a klimatoterapie*. Do roku 1991 se po mnoho let v Československé republice tento ústav zabýval experimenty a vědeckými důkazy o blahodárném vlivu klimatoterapie na zdraví člověka a mnoho výzkumných závěrů je uvedeno dále v textu této publikace (Wikipedia, 2024). Na detašovaném pracovišti ústavu na Štrbském Plese ve Vysokých Tatrách se vědeckí pracovníci zaměřili především na vliv vysokohorského klimatu na fyziologické funkce člověka ve zdraví i nemoci. Výsledky těchto experimentálních prací jsou dodnes považovány za jedinečné. Je proto potřeba vyzdvihnout a ocenit na tomto místě vznik Výzkumného ústavu humánní bioklimatologie v Bratislavě (VÚHB) pod vedením profesora Kolesára a práci jeho četných spolupracovníků. VÚHB byl pokračovatelem Výzkumného ústavu pre fyziatriu, balneológiu a klimatológiu (vznik v roce 1961). Po odchodu profesora Kolesára v roce 1990 ústav vedl do roku 1994 prof. MUDr. Ján Zvonár, CSc., který se mnoho let věnoval právě bioklimatologii na detašovaném pracovišti VÚHB na Štrbském Plese.

Po „sametové“ revoluci **v roce 1989 politickým rozhodnutím došlo k privatizaci lázní** (v roce 1991 v první vlně kuponové privatizace). Došlo k zániku odborářských rekreací v lázních, vznikem zdravotních pojišťoven navázaly jednotlivé lázně smluvně určitou kapacitu na léčení klientů těchto pojišťoven v lázních. Rozdělením na dva samostatné státní celky, Českou a Slovenskou republiku, dnem 1. 1. 1993 byly věda a výzkum v lázeňství výrazně ochuzeny o kolektivy Výzkumného ústavu humánní bioklimatologie. Nebyla možná další spolupráce s doc. MUDr. Josefem Hupkou, DrSc., prof. MUDr. Zoltánem Mikešem, CSc., MUDr. Jitkou Ďurianovou, CSc., MUDr. Zbojanem, doc. MUDr. Jurajem Čelkem, prof. MUDr. Antonem Gútem a dalšími významnými osobnostmi ze Slovenské republiky. **Legislativním rozhodnutím vlády ČR došlo v roce 1993 k zániku VÚB v Mariánských Lázních** se všemi jeho pobočkami, tedy včetně výukové a vědecké základny oboru balneologie v ČR. Následně v roce 1994 rozhodnutím vlády Slovenské republiky byl slovenským Ministerstvem zdravotnictva **zrušen i Výzkumný ústav humánní bioklimatologie**. Dodnes nevznikla alternativa vědeckovýzkumné instituce v oblasti bioklimatologie a meteorologie ani v jedné z našich zemí.

Vědecké aktivity a publikační činnost na téma vlivu klimatických podmínek na zdraví člověka přechodně až na sporadické publikace téměř zanikly i v celosvětovém měřítku, z důvodu rozvoje farmakologie a high-tech medicíny.

Snahy o zvýšení gramotnosti v oblasti meteorologie a klimatologie se poslední roky ujaly v obou republikách (ČR a SR) samostatné hydrometeorologické ústavy. Jedinou validní učebnicí byla a zůstala *Humánní bioklimatologie a klimatoterapie* profesora Kolesára z roku 1989.

Není účelem této knihy vyjadřovat se k politicko-ekonomickým změnám v ČR a SR, ani ke změnám v systému pregraduálního a postgraduálního vzdělávání zdravotníků, a to zvláště lékařů v oblasti medicíny přírodních léčivých zdrojů včetně léčivého klimatu. Autoři se v tomto textu pouze pokusili ve zkratce vyjádřit geni aktuální minimalizace znalostí lékařů a nelékařských zdravotnických pracovníků o vlivu klimatu a počasí na zdraví a u nemocných osob na zdravotní stav a průběh rekonvalescence. Tato publikace je výstupem úsilí autorů zvýšit povědomí široké zdravotnické veřejnosti o vlivu klimatu a počasí na člověka a o možnostech využití klimatoterapie k prevenci a pozitivnímu ovlivnění chorobných stavů.